

Forsøket på å gjenta Nansen-forsøket

Av Sverre Hartmann

Da kaptein Frederik Prytz var blitt finansminister i Quislings regjering etter Statsakten i februar 1942, fikk han bare arbeide ett år for kreftsykdommen rammet ham.

Det synes som om sykdommen fikk ham til å ta opp problemer som døgnet gjøremål hittil hadde skjøvet til side, og det kan vel henge sammen med at han satt inne med en viten og erfaring som ingen annen kunne erstatte. På denne bakgrunn kan man forstå at finansminister Prytz betrodde seg til etpar av de personer som stod ham nærmest og fortalte at han nå var i gang med å forberede en bok om ministerpresident Quisling fra deres felles tid i St. Petersburg til starten av den såkalte Nordiske Folkereising mellom 1929 og 1931. En av kaptein Prytz' samtalepartnere har gjort nedtegnelser på den tid Prytz ventilette sine bokplaner. Og av disse nedtegnelser er det unektelig interessant å kunne notere at Fridtjof Nansen var utsett til å lede den nye politiske organisasjon som i mai 1933 ble etterfulgt av Nasjonal Samling. Det skulle derfor ha foreligget så å si et forsøk på å gjenta Nansen-forsøket fra 1926 i 1929/1930.

Dessverre kom Frederik Prytz aldri til å fullføre den bok som han hadde gitt arbeidstittelen «Vidkun Quis-

lings Kamp». Prytz måtte i løpet av sykdomsperioden stadig reise til Bergen for høyvoltagebestråling av sin kreftsvulst, og det gikk forholdsvis fort nedover med hans helse.

En bok fra Frederik Prytz' hånd hadde kunnet fylle adskillige lakuner i vår viten, og vi ville ha fått et bilde fra innsiden av hvordan samarbeidet mellom Quisling og den eldre og livserfarne Frederik Prytz hadde utviklet seg. Bl.a. ville det ha vært interessant å vite i hvilken utstrekning Prytz' egen oppfatning hadde vært med på å prege samarbeidsformene. Av nedtegnelser fra våren 1944 får man et visst inntrykk av sammenhengen.

Prytz anså Quisling som en utpreget filosof. Han hadde allerede i 1918 skrevet ikke ubetydelige deler av et verk som skulle danne grunnlaget for en ny livsanskuelse. Frederik Prytz fikk lese det foreliggende manus om Universismen, og ble betatt av det. Han mente Quisling ville komme til å utvikle seg til å bli en ny religionsstifter. Hans filosofiske utredninger som ingen andre enn han, Prytz, hadde lest, var imponerende og hadde bidratt til å forme Prytz' egen livsanskuelse i voksen alder. Han hadde i 1918 og de nærmeste årene ingen som helst forestilling om at Quisling skulle kunne utvikle seg i retning av praktisk politikk, og det var først i 1929 da Quisling var fer-

Fremtidens historieskribere vil måtte komme til å legge større vekt på forholdet mellom Nansen og Quisling, skriver historikeren, statsstipendiat Sverre Hartmann i dagens kronikk hvor han også går inn på en tredje sentral skikkelse i forbindelse med planene om Nordiske Folkereising, kaptein Frederik Prytz.

dig med sine oppgaver i Sovjetunionen, at han åpnet seg for Prytz og fortalte om sine politiske planer. Prytz forsøkte å fraråde ham, men til ingen nytte. I tiden som fulgte kom Prytz, Quisling og også en rekke andre offiserer til å samarbeide om planene for Nordiske Folkereising. Dengang var det ikke på tale at Quisling skulle stå i spissen. Fridtjof Nansen var for planleggerne det selvsagte valg. Men dermed er det ikke sagt at Nansen selv hadde gitt sitt samtykke eller at han var fullt orientert om hvilken rolle planleggerne tiltenkte ham. Spørsmålet kom aldri på spissen. For Nansen ble syk i februar 1930. Den 13. mai døde han, og på selve nasjonaldagen, den 17. mai, foregikk bisettelsen av Norges store sønn. Den mann som fulgte nærmest etter kisten var kaptein Vidkun Quisling, som de nærmeste dagene og ukene skulle vise at denne plassering fra Quislings side ikke var tilfeldig, men snarere et sym-

bolsk uttrykk for at han bokstavelig talt var den som burde følge i Fridtjof Nansens politiske fotefar. Dermed så Quisling seg også som den selvsikrevne leder av Nordiske Folkereising.

Redaktør Andreas Norland har i sin bok «Hårde Tider — Fedrelandslaget i Norsk Politikk» — trukket frem arbeiderpartipressens, og særlig Martin Tranmøls, kraftige reaksjoner på Nansens meningsyttringer under hans foredragsturné sommeren 1929. Arbeiderbladet konstaterte ved hans bortgang at «den norske arbeiderklasse har intet å takke Fridtjof Nansen for». Nansen hadde vært reaksjonær og forståelsesløs i sin klassepolitikk og selv om han internasjonalt hadde vist både rettferdighetssans og forståelse for revolusjonen, var han i Norge «den fascistiske arbeiderfiendtlighets bannerfører». Og man var ikke nådig i sin karakteristikk etter valget av nasjonaldagen til bisettelsen. «En betydelig

manns lik skal tas i Fedrelandslagets tjeneste. Efter noen barnehyl og flaggvifvinger og noen glass god sherry — så et liktog. Man må si borgerskapet har både takt og smak.»

Det var en avgrunn mellom den sosialistiske og den borgerlige bedømmelse av Fridtjof Nansen som mulig politisk lederskikkelse. Iflg. Arbeiderbladet hadde Nansen som norsk politiker ikke vært anner enn en reaksjonær og klassebekymret borger, uten synnerlig intelligens og forutselste. Iflg. ingeniør Lehmkuhl i Fedrelandslaget var det Nansen — og han alene — som hadde alle forutsetninger for å kunne løse de veldige oppgaver Norge stod overfor. Fridtjof Nansen fremhevet flere ganger under samtaler med ingeniør Lehmkuhl, Vidkun Quisling som en «en glimrende mann». Brev og dokumenter som er kommet for dagen de siste årene, bidrar til å bekrefte Andreas Norlands beskrivelse av Nansens forhold til Quisling, også som et politisk potensial.

Hvorum sulting er, får det på et politisk overordenlig omfinthg og høytrovisst tidspunkt Vidkun Quisling offentliggjorde sin førstesideartikkel i Tidens Tegn den 24. mai 1930; «Politiske tanker ved Fridtjof Nansens død.» På bakgrunn av de både beske og

hatske kommentarer som ikke minst Martin Tranmøl, som en dominerende skikkelse i arbeiderbevegelsen, var kommet med om Fridtjof Nansen, måtte Quislings plassering av seg som Fridtjof Nansens politiske arvtager i Norge så å si garantere ham en fiendtlig innstilling av krasseste sort når han for alvor trådte frem på den politiske arena. Det viste seg, når man knapt et år senere kunngjorde stiftelsen av Nordiske Folkereising, i forsterket grad da Quisling ble statsråd i Bondepartiregjeringen og ikke mindre da han i løpet av statsrådtiden ble involvert i Menstad-konflikten.

Fremtidens historieskribere vil måtte komme til å legge større vekt på forholdet mellom Nansen og Quisling, også i bestrebelsene på å oppnå en bedre forståelse av visse sider av Quislings politiske formingsprosess. Men det er hele tiden nødvendig å holde seg for øyet og understreke — for å unngå ganske unødige misforståelser — at denne historiske sammenheng mellom antiparlamentariker Nansen og Quisling, forelå på en tid da Quisling-navnet ikke var belastet. Tilbøyeligheten til retrospektiv infamering må ikke blokkere våre muligheter for åpent innsyn i personlige forutsetninger og nøktern historisk analyse. 20- og 30-årenes Norge har fremdeles sitt terra incognita.